

**И. АРАБАЕВ АТЫНДАГЫ
КЫРГЫЗ МАМЛЕКЕТТИК УНИВЕРСИТЕТИ**

КЫРГЫЗ БИЛИМ БЕРҮҮ АКАДЕМИЯСЫ

Д 13.23.662 диссертациялык кеңеши

Кол жазма укугунда
УДК: 371.167.2

Тыныбекова Чолпон Абдикеримовна

**МААЛЫМАТТЫК-КОММУНИКАЦИЯЛЫК
ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ПАЙДАЛАНУУ МЕНЕН СТУДЕНТТЕРДИН
ӨЗ АЛДЫНЧА ИШТЕРИН УЮШТУРУУНУН ПЕДАГОГИКАЛЫК
ШАРТТАРЫ**

13.00.01 – жалпы педагогика, педагогиканын жана билим берүүнүн тарыхы

Педагогика илимдеринин кандидаты
окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган
диссертациянын
АВТОРЕФЕРАТЫ

Бишкек – 2024

Диссертациялык иш Ош мамлекеттик университетинин педагогика кафедрасында аткарылды

Илимий жетекчи: **Сыдыкова Толгонай Мирзахмедовна**
педагогика илимдеринин кандидаты, доцент,
Ош мамлекеттик университетинин англис
тилинин практикалык курсу кафедрасынын
доценти

Расмий оппоненттер: **Асипова Нурбубу Асаналиевна**
педагогика илимдеринин доктору, профессор,
Ж. Баласагын атындагы Кыргыз улуттук
университетинин жогорку мектептин
педагогикасы кафедрасынын профессору

Ажыбаев Дуйшенбек Мокешович
педагогика илимдеринин кандидаты, доцент,
С.Нааматов атындагы Нарын мамлекеттик
университетинин информациялык
технологиялар кафедрасынын доценти

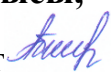
Жетектөөчү мекеме: К. Карасаев атындагы Бишкек мамлекеттик
университетинин педагогика жана психология
кафедрасы (720044, Бишкек ш., Ч. Айтматов
проспекти, 27).

Диссертациялык иш 2024-жылдын 29-мартында саат 15.30да И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университети жана Кыргыз билим берүү академиясынын алдындагы педагогика илимдеринин доктору (кандидаты) окумуштуулук даражасын изденип алуу боюнча уюштурулган Д 13.23.662 диссертациялык кеңешинин жыйынында корголот. Дареги: 720026, Бишкек шаары. И. Раззаков көчөсү, 51.

Диссертацияны коргоонун онлайн трансляциясынын идентификациялык коду: <https://vc.vak.kg/b/132-iro-djs-est>.

Диссертация менен И. Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин Илимий китепканасынан (720026, Бишкек ш., И. Раззаков көчөсү, 51), Кыргыз билим берүү академиясынын китепканасынан (720040, Бишкек ш., Эркиндик бульвары, 25) жана КР Президентине караштуу УАКтын расмий сайтынан (<https://vak.kg/>) таанышууга болот.

Автореферат 2024-жылдын 22-февралында таркатылды.

Диссертациялык кеңештин окумуштуу катчысы,
педагогика илимдеринин кандидаты, доцент Абдыкапарова А.О.

ИЗИЛДӨӨНҮН ЖАЛПЫ МҮНӨЗДӨМӨСҮ

Диссертациянын темасынын актуалдуулугу. Технологиялык башкаруу доорунун шартына ылайык адистерди даярдап чыгаруу бүгүнкү күндүн негизги маселелеринин бири. Ошону менен катар эле атаандаштык күч алган базар экономикасында татыктуу ордун өз алдынча аныктап, атаандаштыкка туруштук бере ала турган деңгээлде жаштарга багыт берүү билим берүү мекемелерине коюлган башкы талаптардан болуп саналат. Бул проблемаларды чечүү максатында мамлекет тарабынан бир топ маанилүү документтер кабыл алынган. Алардын катарын толуктаган «2018-2040-жылдары Кыргыз Республикасын өнүктүрүүнүн Улуттук стратегиясындагы инновациялык өнүгүү стратегиясы» программасы квалификациялуу, атаандаштыкка жөндөмдүү адистерди даярдоого карата: маалыматтык жана коммуникациялык технологияларды пайдалана билүүгө болгон мүмкүнчүлүктү, туруктуу кесиптик өсүүгө карата даярдыкты, алган билимдерди инновациялык технологияларга трансформациялоочу жөндөм, билимди өз алдынча алуу, сынчыл ой жүгүртүү көндүмдөрүн калыптандыруу жана өнүктүрүү талаптарын аныктайт. Бул талаптардын туруктуу өсүшү окуу ишмердигин уюштурууга да, студенттердин белгилүү бир билим тутумун өздөштүрүүсүнө жана кесиптик компетенттүүлүктү калыптандырууга да таасирин тийгизет. Компьютердик каражаттарга негизделген окутуу, өздөштүрүү үчүн билим берүүнүн даяр суммасын бербестен, билим берүү жараянынын уюштуруу багытындагы заманбап мамилелердин жаралышына негиз болот. Ал өз алдынча жаңы билим алууга тоскоолдук жараткан маселелерди чечүү үчүн маалыматтык технологияларды колдонууга даяр болгон студенттин көндүмдөрүн калыптандырууга түрткү берет.

Окутуу процессинде студенттердин өз алдынча иштерин уюштуруу маселеси заманбап педагогиканын актуалдуу маселелеринин бири болуп саналат. Студенттердин өз алдынча иштерин долбоорлоодо, аны жүзөгө ашыруу багытында түзүлгөн ыкмаларда жана формаларда педагогикалык жаңы чечимдерди, түшүнө билүүнү, тактоону талап кылган кырдаал түзүлдү. Бул, биринчи кезекте студенттердин өзүн-өзү уюштуруу жана өз алдынча окуп-үйрөнүү көндүмдөрүн калыптандырууда, маалыматтык жана телекоммуникациялык-компьютердик технологияларды таанып-билүү процессинде аларды пайдалануу аркылуу өз алдынча иштеринин чөйрөсүнүн кеңейишин шарттайт.

Студенттердин өз алдынча иштерин уюштуруу ыкмаларын өздөштүрүү маселесинин актуалдуулугу, жогорку окуу жайда жүргүзүлгөн окуу процессинде кесиптик жөндөмдөрдүн негиздери түптөлүп, өз алдынчалуулук багытындагы мүмкүнчүлүктөрдүн калыптангандыгына негизделет.

Студенттердин өз алдынча ишмердүүлүккө даярдоонун фундаменталдык маселелери гуманисттик педагогикалык парадигманын контекстинде кыргыз педагогикасынын көрүнүктүү өкүлдөрү А. Алимбековдун [2], И. Б. Бекбоевдин [14], Н. К. Дюшееванын [48], Э. М. Мамбетакуновдордун [94] эмгектеринде каралган. Мына ушул маселелер

тууралуу Кыргызстандын илимпоздору Н. А. Асипова, А. М. Мамытов, С. К. Калдыбаев, Дж. У. Байсалов, Г. Д. Панковалар бир нече алгылыктуу эмгектерди жаратышкан.

Кыргыз педагогикасында студенттердин өз алдынча ишмердүүлүккө болгон даярдыгын калыптандыруу бир катар диссертациялык изилдөөлөрдө, ар башка билим берүү мекемелеринин контекстинде жана ар түрдүү окуу предметтеринин материалында каралган. Алсак, кыргыз окумуштуулары, негизинен, бул проблеманы жогорку окуу жайдын окуу процессинин негизинде изилдешкен. Мисалы, Д. М. Ажыбаевдин «Развитие познавательной деятельности студентов информационными средствами» аттуу кандидаттык диссертациясында (Бишкек, 2008), М. К. Койчумановдун «Формирование рациональных приемов самостоятельной работы с учебной литературой по физике у студентов вузов» аттуу диссертациялык ишинде (Фрунзе, 1974), Н. А. Ахметованын «Самостоятельная работа по совершенствованию грамматических навыков русской речи студентов национальных групп с использованием ЭВМ» деп аталган диссертациялык ишинде (Москва, 1990), Г. Д. Панкованын «Теоретические и практические проблемы совершенствования самостоятельной работы студентов на основе использования информационных технологий» аттуу докторлук диссертациясында информациялык технологияны колдонуунун негизинде студенттердин өз алдынча ишин башкаруунун теориялык жана практикалык аспекти каралган (Бишкек, 2005); М. К. Асаналиевдин «Проектирование технологии организации и управления самостоятельной работой студентов в системе университетского образования» аттуу докторлук диссертациясында студенттердин өз алдынча таанып-билүү ишмердүүлүгү моделинин негизинде инженердик-педагогикалык кадрларды даярдоону өркүндөтүүнүн механизмдери илимий-теориялык жактан негизделген (Бишкек, 2008), Р. А. Рыскулова педагогикалык практика учурунда өз алдынча иштер аркылуу студенттердин инсандык-кесиптик өнүгүүсүн изилдеген (Бишкек, 1992); Т. В. Шарыгалованын кандидаттык диссертациясында студенттердин өз алдынча иштери окуу ишмердүүлүгүнүн негизи катары ачыкталат (Бишкек, 1998).

Биздин изилдөөбүз А. Д. Ибраевдин «Жаңы маалыматтык технологияларды колдонуу шартында студенттердин өз алдынча иштерин өркүндөтүүнүн дидактикалык негиздери» аттуу монографиялык изилдөөсүнө жакын. Себеби, автор коомдун социалдык, экономикалык жана илимий-техникалык өнүгүшүнүн азыркы шартында студенттердин өз алдынчалуулугун өркүндөтүүнүн актуалдуу экендигине басым жасап, анын жолдорун белгилейт. Монографияда студенттердин өз алдынча иштерин өркүндөтүүнүн дидактикалык негиздери жаңы маалыматтык технологияларды колдонуу шартында ачыкталып, информатика предметинде педагогикалык шарттары, компоненттери каралган [61].

Ошону менен катар эле, чет тилдерин окутуунун усулу боюнча студенттердин даярдыгын аныктоо аркылуу окуу максатынын бирине жетүүгө багытталган ишмердүүлүктүн калыптанышы К. Б. Алдашева, Ы. А.

Бейбутов, А. А. Бекбалаев, С. Ш. Гараев, П. К. Кадырбекова, Н. П. Ким, М. Л. Мухаровалардын диссертацияларында каралган.

А. А. Жолчиеванын «Чет тилдерди үйрөнүү процессинде окуучулардын коммуникативдик компетенцияларын калыптандыруу (окутуу кыргыз тилинде жүргүзүлгөн мектептерде англис тили сабагынын мисалында)» аттуу диссертациясы, объектиси жагынан биздин изилдөө ишибизге жакындашат, бирок бул илимий иште өз алдынча иштер эмес, билим берүү ишмердүүлүгү кыргыз тилинде жүргүзүлгөн мектептерде англис тилин үйрөнүүдө студенттердин коммуникативдик компетенцияларын калыптандыруунун педагогикалык шарттары жана жолдору каралган. Студенттердин англис тили аркылуу таанып-билүүгө болгон кызыгуусу иликтенип, англис тили боюнча окуу материалдарынын мазмунуна түзүмдүк-функционалдык анализ, чет тилдерин окутууда студенттердин өз алдынча иштерин уюштуруунун педагогикалык шарттары каралган жана ал практикада тастыкталган. Эржан Таштын «Окуучулардын өз алдынча иштерин уюштуруунун педагогикалык шарттары (чет тилдерин окутуунун мисалында)» аттуу диссертациялык изилдөөсүндө окуучулардын англис тили сабагындагы жана класстан тышкары иштердеги өз алдынча иштерин уюштуруунун педагогикалык шарттары аныкталган жана аны практикага киргизүүнүн жолдору иштелип чыккан (2016).

Көптөгөн бүтүрүүчүлөр кесиптик билимдин жетишээрлик бекем базасына ээ боло албайт. Ошондой эле өз алдынча жана чыгармачылык менен иштөө мүмкүнчүлүгүнө, маалыматтык-коммуникациялык ишмердүүлүк көндүмдөрүн тиешелүү деңгээлде өздөштүрө албай калат. Мындан тышкары, дайыма өз алдынча билим алуу жана кесиптик жактан өзүн-өзү үзгүлтүксүз өркүндөтүү зарылдыгын сезишпейт.

Ошол себептен, илимий-усулдук адабияттарга жүргүзүлгөн талдоодо, ошондой эле өлкөбүздө кесиптик билим берүү ишмердигин жүргүзүп жаткан жогорку окуу жайлардын тажрыйбаларын иликтөөдө студенттердин маалыматтык жаңы технологияларды өздөштүрүшү үчүн толук шарттар түзүлбөгөндүгү аныкталды. Азыркы студенттердин өз алдынча иштерин заманбап шартта жүргүзүшүнө багытталган илимий изилдөөлөрдүн жетишсиздиги, маалыматтык-коммуникациялык технологиялардын дидактикалык мүмкүнчүлүктөрүн пайдалануу аркылуу өз алдынча окуу ыкмаларынын иштелип чыкпагандыгы белгилүү болду.

Жогоруда белгиленгендердин негизинде, биз төмөнкүдөй **карама-каршылыктардын** бар экендигин аныктадык:

– студенттердин чет тилдерин үйрөнүүгө карата кызыгуусунун өсүшү жогору, бирок ал тилдерди үйрөтүүдө жаңы технологиялардын колдонулбай жатышы;

– студенттердин өз алдынча иштөө проблемасы психология, педагогика илимдеринде кеңири изилдөөгө алынса да, жогорку окуу жайларында алдыңкы тажрыйбаларды колдонулушу илимий максатта жыйынтыкталбагандыгы;

– англис тилин окутууда жаңы маалыматтык-коммуникациялык технологияларды колдонуу аркылуу студенттердин өз алдынча иштерин уюштуруу багытындагы илимий изилдөөлөрдүн жетишсиздиги.

Белгиленген карама-каршылыктар изилдөө ишинин көйгөйүн аныктоого мүмкүндүк берди, аны төмөнкүчө чагылдырууга болот: маалыматтык-коммуникациялык окуу чөйрөсүндө студенттердин өз алдынча иштерин уюштуруунун педагогикалык шарттары кандай? деген суроону пайда кылды жана **«Маалыматтык-коммуникациялык технологияларды пайдалануу менен студенттердин өз алдынча иштерин уюштуруунун педагогикалык шарттары»** аттуу темада илимий изилдөөнү жүргүзүүгө түрткү берди.

Диссертациянын темасынын артыкчылыктуу илимий багыттары, ири илимий-изилдөө программалары (долбоорлору), билим берүү жана илимий мекемелерде жүргүзүлүүчү илимий-изилдөө иштери менен болгон байланышы. Диссертациялык иш Ош мамлекеттик университетинин педагогика кафедрасынын илимий-изилдөө иштеринин тематикалык планынын алкагында 2017-2022-жылдары жүргүзүлдү.

Изилдөөнүн максаты: маалыматтык-коммуникациялык технологияларды (англис тилинин мисалында) пайдалануу менен студенттердин өз алдынча иштерин уюштуруунун педагогикалык шарттарын аныктоо.

Изилдөөнүн милдеттери:

1. Студенттердин маалыматтык-коммуникациялык технологияларды пайдалануу менен өз алдынча иштерин уюштуруу боюнча педагогикалык-теориялык, илимий-методикалык адабияттарды талдоо жана системалаштыруу аркылуу студенттердин өз алдынча иштерине багытталган «маалыматтык-коммуникациялык технологиялар», «студенттердин өз алдынча иштери» түшүнүгүнүн теориялык негиздерин, маңызын, мазмунун аныктоо.

2. Маалыматтык-коммуникациялык технологияларды пайдалануу менен студенттердин өз алдынча иштерин уюштуруунун педагогикалык шарттарын аныктоо жана аны ишке ашыруунун теориялык моделин иштеп чыгуу.

3. Жогорку окуу жайларында маалыматтык-коммуникациялык технологияларды пайдалануу менен студенттердин өз алдынча иштерин уюштуруу багытында айкындалган педагогикалык шарттардын кайтарымдуулугун эксперимент аркылуу текшерүү, практикалык сунуштарды иштеп чыгуу.

Алынган натыйжалардын илимий жаңылыгы:

1. Маалыматтык-коммуникациялык технологияны пайдалануу менен студенттердин өз алдынча иштерин уюштуруу теориялык жактан негизделип, анын мазмуну, маңызы аныкталды.

2. «Маалыматтык-коммуникациялык технология» түшүнүгүнүн мазмуну жана анын маңызы, негизги мүнөздөмөлөрү айкындалды.

3. Жогорку окуу жайында маалыматтык-коммуникациялык технологияны пайдалануу менен студенттердин өз алдынча иштерин уюштуруу процессинин натыйжалуулугун камсыз кылган педагогикалык шарттары, теориялык модели айкындалып жана анын эффективдүүлүгү эксперимент аркылуу текшерилип, практикалык сунуштар иштелип чыкты.

Изилдөөнүн натыйжаларынын практикалык маанилүүлүгү: жогорку окуу жайларында студенттердин маалыматтык-коммуникациялык технологияларды пайдалануу менен студенттердин өз алдынча иштерин уюштуруунун педагогикалык шарттары аныкталып ишке киргизилгендиги; окутуучулар үчүн англис тили сабактарында студенттердин маалыматтык-коммуникациялык технологияларды колдонуу менен өз алдынча иштерди аткаруусуна карата усулдук сунуштар иштелип чыкты.

Диссертациянын коргоого коюлуучу негизги жоболору:

1. Студенттердин маалыматтык-коммуникациялык технологияларды пайдалануу менен өз алдынча иштерин уюштуруу боюнча педагогикалык жана илимий-методикалык адабияттарды анализдөөдөн алынган жыйынтыктар жана методикалык сунуштар.

2. Маалыматтык-коммуникациялык технологияларды пайдалануу аркылуу аткарылган өз алдынча иштердин мазмуну жана классификациясы.

3. Жогорку окуу жайында маалыматтык-коммуникациялык технологияларды пайдалануу менен студенттердин өз алдынча иштерин уюштуруунун педагогикалык шарттарын жана студенттердин билим деңгээлинин жогорулашына тийгизген таасирин тастыктоо боюнча педагогикалык эксперименттин натыйжасы жана жыйынтыктары.

Изденүүчүнүн жеке салымы. Жогорку окуу жайында студенттердин өз алдынча иштерин уюштурууда маалыматтык-коммуникациялык технологияларды пайдалануу аркылуу өз алдынчалуулук жөндөмдү калыптандыруунун педагогикалык шарттары иштелип чыкты. Англис тилин окутуу процессинде маалыматтык-коммуникациялык технологияларды пайдалануунун ролу аныкталды жана ага тиешелүү окуу усулдук колдонмо иштелип чыкты.

Изилдөөнүн натыйжаларын апробацияланышы. Изилдөөнүн натыйжалары Ош мамлекеттик университетинин педагогика кафедрасынын жыйындарында, эл аралык конференцияларда, аймактык илимий-практикалык жана илимий-усулдук конференцияларда баяндалып, усулдук семинарларда талкууланды. Изилдөөнүн натыйжаларын жана жыйынтыктарын чагылдырган илимий-методикалык макалалар «ОшМУнун Жарчысы» (2016, 2017, 2018, 2020, 2021), «Наука, образование, техника» (2018, 2021), «International Scientific Journal» (2020), «International Journal of experimental education» (2021), «Международный журнал гуманитарных и естественных наук» (2022), «International Journal of Humanities and natural sciences» (2022), «Современные проблемы науки и образования» (2022), «Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана» (2022), «Известия Вузов Кыргызстана»(2022), эл аралык «Web of science» тизмесиндеги Journal

of Positive School Psychology (2022), «Theoretical and Applied Science» (2020) журналдарында жарык көргөн.

Диссертациянын натыйжаларынын толук жарыяланышы. Изилдөөнүн жыйынтыктары 22 макалада, анын ичинен 17 макала РИНЦ системасында, ал эми 2 макала «Web of Science» тизмесиндеги журналдарда жарыяланган.

Диссертациянын түзүлүшү жана көлөмү: диссертациялык иш киришүүдөн, үч баптан жана алардан келип чыккан тыянактардан, корутундудан, практикалык сунуштардан, пайдаланылган адабияттардын тизмесинен жана тиркемелерден турат.

ДИССЕРТАЦИЯНЫН НЕГИЗГИ МАЗМУНУ

Киришүүдө изилдөөнүн актуалдуулугу, максаты, милдеттери, илимий жаңылыгы, практикалык мааниси, коргоого сунушталган жоболор, аткарылган ишке изденүүчүнүн жеке кошкон салымы жана анын ишинин басылмаларда жарыяланышы, диссертациялык иштин түзүлүшү, көлөмү көрсөтүлгөн.

Биринчи бап «Маалыматтык-коммуникациялык технологияларды пайдалануу менен уюштурулган студенттердин өз алдынча иштеринин теориялык негиздери» деп аталып, анда ар түрдүү булактардын негизинде изилдөөнүн базалык түшүнүктөрү талдоого алынды. Изилденип жаткан проблеманын теориялык негиздери, «өз алдынча иштер», «маалыматтык-коммуникациялык технология», «маалыматтык ресурстар», «маалыматтык-коммуникациялык чөйрө» түшүнүктөрүнүн мааниси аныкталды. Азыркы билим берүү системасынын контекстиндеги студенттердин өз алдынча иштеринин маңызы, мазмуну, студенттердин өз алдынча иштерин уюштуруудагы маалыматтык жана коммуникациялык технологиялардын дидактикалык мүмкүнчүлүктөрү ачыкталды.

Азыркы учурда билим берүү системасында глобалдаштыруу маселеси абдан курч мүнөзгө ээ болуп олтурат. Анын бирден бир жана негиздүү багыттарынан болуп билим берүү системасын маалыматташтыруу, ал аркылуу дүйнөлүк билим берүү системасына интеграциялашуу эсептелет. Экинчи жагынан алганда, коомдун ар бир инсаны маалыматтык технология боюнча жетиштүү билимдерге ээ болуусу, аларды өз ишмердүүлүгүндө колдоно билүүсү максаттуу деп эсептелет. Бул максатта ар бир окуу жайы маалыматтык технологиянын жаңы каражаттары менен камсыз болуусу, аларды окуу процессинде түздөн түз колдонуусу зарыл шарт деп эсептелет. Мындан, республикабыздын билим берүү системасында жаңы маалыматтык технологияларды пайдалануу учурдун актуалдуу маселелеринен экендигин баамдоого болот.

Орус окумуштуулары Б. П. Есипов [54], О. А.Козырева [74], П. И. Пидкасистый [110], Е. С. Полат [112] өз алдынча ишти студенттердин таанып билүү ишмердүүлүктөрүн уюштуруунун формасы катары аныкташкан. Б. П. Есиповдун көз карашы боюнча, өз алдынча иш – бул «окуучулардын өз

алдынча ойлору, алардын акыл эси менен физикалык аракеттеринин биригиши» [54]. Ал эми В. Граф [36], И. И. Ильясов [64], В. Я. Ляудис [91] өз алдынча ишти педагогикалык шарттарды уюштуруунун системасы катары аныкташкан. П. И. Пидкасистый [110], М. Г. Гарунов [31] өз алдынча ишти жогорку окуу жайларынын окуу процессинде өз алдынча ишмердүүлүктү уюштуруунун жана башкаруунун спецификалык педагогикалык каражаты катары санашат.

Студенттердин өз алдынча иштери Кыргыз Республикасынын окумуштууларынын дагы изилдөө объектиси катары каралат. Маселен, Г. Д. Панкова [106] студенттердин өз алдынча иштерин окуу ишмердүүлүктүн бир түрү катары карайт. Анын ырастоосу боюнча өз алдынча иш окуу процессинин бирден бир түзүүчүсү, ал аудиториялык окуу жүктөмү менен бирге эле билим берүүнүн мамлекеттик стандартынын адистиктериндеги ар бир дисциплинанын мазмунуна кирет.

«Студенттердин өз алдынча иштери жогорку окуу жайдагы окуу-тарбиялык иштердин маанилүү компоненти, алар билим берүүчүлүк, өнүктүрүүчүлүк жана тарбиялоочулук функциялары менен мүнөздөлүшөт; жалпы илимийлүүлүк, дүйнө таануучулук, профессионалдык даярдыктарды камсыз кылат; келечектеги адистин инсандык касиетин түзүп чыгат», – деп белгилейт окумуштуу М. К. Асаналиев [Проектирование технологии организации и управления самостоятельной работой студентов в системе университетского образования. – Бишкек, 2008. – С. 147].

Жогорудагы изилдөөлөрдү талдоодо авторлор «өз алдынча иштер» түшүнүгүн ар башка мааниде чечмелешкенин байкайбыз:

1. Өз алдынча иштер – таанып билүү ишмердүүлүгүнүн түрү.
2. Өз алдынча иштер – таанып билүү ишмердүүлүктөрүн уюштуруунун формасы.
3. Өз алдынча иштер – окутуунун методу.
4. Өз алдынча иштер – окутуунун каражаты.

Башкача айтканда, студенттер өз алдынча ишти аткарууда жаңы билимдерге ээ болушат, окуу материалын өздөштүрүүдө ой жүгүртүүнүн операцияларын колдонушат, ар кандай интеллектуалдык, практикалык аракеттерди аткарышат. Ошол себептен, өз алдынча иш – таанып билүү ишмердүүлүгүнүн түрү деп айтууга биздин изилдөө ишибиздин жүрүшү көрсөттү.

Педагогикалык коомчулук маалыматтык-коммуникациялык технологиялардын мүмкүнчүлүгү кенен экендигин айтышып, оң баасын берип келишет. Себеби, маалыматташкан коомдун жана жогорку окуу жайларынын шартында маалыматтык-коммуникациялык технологиялар азыркы билим берүүнүн көп кырдуу милдеттерин аткарууга көмөкчү курал, уюштуруудагы усулдук таяныч, мындан тышкары сабак өтүүнүн технологиясы, билимдин фундаменталдык чөйрөсү, жогорку билимди андан ары өнүктүрүүнүн куралы катары кызмат кылаары да изилдөө ишибиздин жүрүшүндө аныкталды.

Илимий булактарга таянуу менен маалыматтык-коммуникациялык технологиялар дегенде – маалыматтарды кабыл алуу, топтоо, сактоо, өткөрүп берүү ыкмалары, ошондой эле педагог менен студенттердин биргелешип аракеттенүүсү жана азыркы окуу процессиндеги алардын өз ара карым-катыштык байланышы деп түшүнөбүз.

Изилдөөдө биз төмөнкү аныктаманы негиз катары кабыл алдык: «Маалыматтык-коммуникациялык технологияларды колдонуу менен студенттердин өз алдынча ишин уюштуруунун педагогикалык шарттары заманбап маалыматтык технологияларды колдонуу менен окуу процессинде студенттердин активдүү таанып-билүүчүлүк жана чыгармачылык ишмердүүлүгүн стимулдаштырууга жана колдоого багытталган атайын иштелип чыккан билим берүү иш-чараларынын, методдорунун жана каражаттарынын системасы» болуп саналат. Ошондуктан, ар бир педагог маалыматтык-коммуникациялык технология чөйрөсүндөгү ыкмалардын жок дегенде жөнөкөй түрлөрүнүн минимумдук баскычтарын өздөштүрүп, аларды практикада пайдалана билиши керек жана ал мүмкүнчүлүк менен чектелбей, жакынкы убакыт аралыгында жөнөкөйдөн татаалдыкка багытталган маалыматтык билимин өркүндөтүп, өзүнүн кесиптик ишмердигинде маалыматтык-коммуникациялык технологияларды пайдалануу мүмкүнчүлүгүн кеңейтүүгө аракет кылышы шарт экендигин белгиледик.

«Изилдөөнүн материалы жана методдору» деп аталган экинчи бапта изилдөөнүн методологиялык негиздери, методдору, педагогикалык шарттары, теориялык модели, изилдөө объектиси, предмети, студенттердин өз алдынча иштөөсүн уюштуруунун интерактивдүү методдору жана каражаттары, аларды өнүктүрүү, эксперименталдык тажрыйба иштерин уюштуруу, өткөрүү жана натыйжаларын талдоо өзгөчөлүктөрү тууралуу маалымат берилди. Изилдөөнүн жүрүшүндө чөйрөлүк, диалогдук, системалык, маалыматтык сабаттуулукка багытталган мамиле жасоо методологиялык негиз болду.

Изилдөөнүн объекти: жогорку окуу жайларынын студенттеринин өз алдынча таанып-билүү ишмердүүлүгүнүн процесси.

Изилдөөнүн предмети: маалыматтык-коммуникациялык технологияларды пайдалануу менен студенттердин өз алдынча иштерин уюштуруунун педагогикалык шарттары.

Изилдөөнүн методдору: психологиялык-педагогикалык, методикалык адабияттарды, изилдөө проблемасы боюнча интернетте берилген материалдарды изилдөө жана теориялык талдоо, педагогикалык тажрыйбаны изилдөө жана жалпылоо, байкоо, педагогикалык моделдөө, анкета, маектешүү, тигирлөө, педагогикалык эксперимент.

Изилдөө ишибиздин алкагында изилдөө китептери, онлайн ресурстар, мамлекеттик программалар, сурамжылоолорду жүргүзүү үчүн онлайн кызматтары, анкеталар колдонулуп, тема боюнча тенденцияларды жана пикирлерди аныктоо үчүн социалдык тармактарда да талкуу жүрүп, талдоого алынды. Жогорку окуу жайынын студенттеринин өз алдынча ишмердүүлүгүнүн компоненттери жана аларды өнүктүрүү, алардын өз

алдынча иштөөсүн уюштуруусу боюнча мугалимдердин иш тажрыйбалары анализденди, бул багытта бир топ натыйжалуу каражаттар, аларды колдонуунун жана уюштуруунун деңгээлдери аныкталды. Биздин изилдөөбүз алгачкы абалды аныктоо, диагноз жүргүзүү, талдоо, оңдоп-түзөө, моделди ишке ашыруу, айкындалган педагогикалык каражаттарды сыноодон өткөрүү сыяктуу этаптардан турду.

Илимий булактардагы изилдөөнүн натыйжаларына таянуу менен педагогикалык шарт дегенибиз – дидактикалык максатка жеткирүүгө арналган мазмун жана усул-ыкмалардын элементтерин максаттуу түрдө тандоо, түзүү жана пайдалануу дегенди билдирет.

Биз изилдөө ишибизде М. Н. Скаткиндин берген аныктамасын негиз катары кабыл алдык, ал «Педагогикалык шарттар – изилдөө объектиси болуп эсептелген феномендин калыптануусуна маанилүү таасир эте турган педагогикалык процесстин тышкы факторлорунун жыйынтыгы», – деп көрсөткөн [125].

Маалыматтык-коммуникациялык технологияларды пайдалануу менен студенттердин өз алдынча иштерин уюштуруунун натыйжалуулугун арттырууда коюлган максатты жана милдетти чечүүнү камсыз кылуучу мазмунду, формаларды, методдорду жана каражаттарды талдап чыгуу менен практикада аларды колдонуунун жагдайлары аныкталды. Ошентип, теориялык материалдарга жүргүзүлгөн анализ өз алдынча иштерге студенттерди даярдоодо зарыл болгон педагогикалык шарттардын аныкталышына шарт түздү. Ал эми маалыматтык-коммуникациялык технологияларды колдонуу менен студенттердин өз алдынча иштерин ийгиликтүү уюштуруу үчүн атайын чөйрөнүн жана педагогикалык каражаттардын түзүлүшү максаттуу деген чечимге келдик. Тиешелүү каражаттардын өзгөчөлүгүнө байланыштуу биздин изилдөөбүздө төмөндөгүдөй педагогикалык шарттар аныкталды:

1. Дидактикалык.
2. Психологиялык-педагогикалык.
3. Уюштуруучулук-методикалык.

Бул шарттар студенттердин өз алдынча маалымат издөө, талдоо жана иштеп чыгуу көндүмдөрүн калыптандырууга, сынчыл ой жүгүртүүнү өнүктүрүүгө, ошондой эле азыркы маалыматтык коомдо билим берүүнүн маанилүү бөлүгү болгон окуу маданиятын өнүктүрүүгө жардам берет.

2.1-таблица. – Студенттердин өз алдынча иштөөсүн уюштуруунун педагогикалык шарттары

Дидактикалык	Психологиялык-педагогикалык	Уюштуруучулук-методикалык
Web технология жана локалдык байланыштар	Билим берүүчүлүк максатта түзүлгөн Web сайттар	Өз алдынча ишти пландаштыруу Окутуучунун даярдыгы

Мультимедиа каражаттары		Мотивация, стимул Жагымдуу атмосфера		Талаптар, критерийлер
Электрондук окуу методикалык комплекстер		Студент менен мамиле түзүүжөндөмү		Отчеттуулук
Эссе	Тестирилөө	Долбоор	Маектешүү	Презентация

Ар бир педагогикалык шартка мүнөздөмө бере кетели.

1. *Өз алдынча иштин дидактикалык шарттары.* Биздин изилдөөбүздө биринчи дидактикалык шарт болуп жогорку окуу жайларынын Web-технология, локалдык жана глобалдык байланыштар менен камсыз болушу эсептелет. Алардын негизинде, окутуучу Web-технологиянын кеңири мүмкүнчүлүктөрүн студенттердин өз алдынча иштеринде пайдалана алат. Өз алдынча иштерди мындай маалыматтык-коммуникациялык технологияларды колдонуу менен уюштуруу үчүн эң алгач жогорку окуу жайында ылайыктуу компьютердик класстары болушу зарыл. Компьютердик класстардын түйүндөргө кошулуусу зарыл шарт деп эсептейбиз.

2. *Өз алдынча иштин психологиялык-педагогикалык шарттары.* Студенттерге жагымдуу атмосфераны түзүүгө аракеттенүү зарыл. Студенттердин жетишкендиктерин баалоо менен аларды шыктандыруу керек. Ар бир студенттин жекече кызыкчылыктарын эске алуубуз зарыл деп эсептейбиз. Ошону менен бирдикте талапты да кое билүү керек.

3. *Өз алдынча иштин уюштуруучулук-методикалык шарттары.* Мультимедиа каражаттарын түзүү жана пайдалануу студенттердин өз алдынча иштеринде маалыматтык-коммуникациялык технологияны колдонуунун дагы бир уюштуруучулук шарты болуп саналат. Маалыматтык-коммуникациялык технологияны колдонуу менен студенттердин өз алдынча иштерин эффективдүү жүргүзүү окутуучунун даярдыгынан көз каранды болот. Демек, бул технологияларды колдонууга карата окутуучунун даярдыгы негиздүү уюштуруучулук шарт болот.

Биздин пикирибиз боюнча, жогорудагы педагогикалык шарттарды студенттердин өз алдынча иш көндүмдөрүн жана жөндөмдөрүн калыптандыруу өз алдынча өздөштүрүүгө багытталган көнүгүүлөрдү активдүү таанып-билүү жана практикалык иш учурунда колдонуу менен натыйжалуу өтөт.

Ошондуктан, көнүгүүлөрдүн ар кандай классификациясын, студенттердин өз алдынча ишин уюштуруунун өзгөчөлүгүн эске алып, бул маселенин негизги ыкмаларын изилдеп чыгып, биз Интернет-ресурстарын колдонуу аркылуу студенттердин англис тили боюнча өз алдынча иштөөсү үчүн көнүгүүлөр системасын иштеп чыктык (2.2-таблица).

2.2-таблица. – Интернет-ресурстарын пайдалануу аркылуу англис тили боюнча студенттердин өз алдынча ишин уюштуруу көнүгүүлөрү

Технологиянын аталышы	Көнүгүүлөрдүн тематикасы
Towns and countries	
Чат-технологиялар	Интернет тармагында Улуу Британиянын географиялык жайгашуусу боюнча талкуу жүргүзгөн онлайн чат тобун табыңыз жана жок дегенде эки-үч катышуучу менен баарлашууга катышыңыз. Чат журналын басып чыгарыңыз жана конкреттүү лексиканын жана салыштырма сын атоочтордун болушуна анализ жүргүзүңүз.
Видеоконференциялар	Өнөктөшүңүз менен сиздин сүйүктүү жыл мезгилиңиз тууралуу талкуу жүргүзүңүз, өлкөңүздө эс алууну өткөрүү үчүн кайсы жыл мезгили ылайык келери боюнча бири-бириңизге кеңеш бериңиз.
Блогдор	Блогуңузга акыркы саякатыңыз тууралуу пост жазыңыз жана сизге жаккан шаар же өлкө тууралуу тажрыйбаңыз менен бөлүшүңүз. Башка колдонуучуларды талкууга чакырыңыз. Башка өлкөлөрдөгү саякат блогдорун карап чыгып, жок дегенде эки-үчөөнө комментарий калтырыңыз.
Электрондук почта	Өнөктөшүңүзгө шаарыңыздагы кооз жерлер жөнүндө айтып бериңиз жана андан өзү жашаган шаардын кооз жерлери жөнүндө айтып берүүсүн сураныңыз.
Жөнөтмөлөр (таратуу) тизмеси	Шаарыңыздагы (өлкөңүздөгү) кызыктуу жерлер жөнүндө жөнөтмө (таратуу) тизмесин түзүңүз. Сиз үйрөнүп жаткан тилдин өлкөсү жөнүндө окшош маалыматтар менен таанышыңыз.
Форумдар	«Шаарлар жана өлкөлөр» темасында форумга катталып, жок дегенде үч-төрт темага жооп берип, бир жаңы теманы сунуштап, анын ишине катышыңыз.
Holidays, traditions and customs	
Чат-технологиялар	Ыйык Валентин күнүнө даярдыкты талкуулаган чатка катышыңыз. Майрамдын пайда болуу тарыхы жана анын кайсы өлкөлөрдө өткөрүлгөндүгү тууралуу талкуу жүргүзүңүз.
Видеоконференциялар	Өнөктөшүңүз менен өлкөлөрүңүздө Жаңы жылды жана башка майрамдарды майрамдоо салттарын талкуулаңыз.

Блогдор	Блогуңузга өлкөнүздөгү майрамдардын кантип белгиленгендиги жөнүндө эссе жазыңыз, аны кызыктуу фактылар, тема боюнча шилтемелер менен толуктаңыз. Бул майрамдар жөнүндө сиз тил үйрөнүп жаткан өлкөнүн өкүлдөрүнүн блогдоруна комментарий калтырыңыз.
Электрондук почта	Өнөктөшүңүздөн «Рождество» майрамын кантип белгилегени тууралуу айтып берүүсүн сураныңыз.
Жөнөтмө (таратуу) тизмеси	Өлкөнүздөгү мамлекеттик майрамдарды белгилөө каада-салттары жана үрп-адаттары жөнүндө жөнөтмө (таратуу) тизмесин түзүп жөнөтүңүз.
Форумдар	Өзгөчө майрамдарды талкуулаган форумга катталыңыз жана талкууга катышыңыз. Форумда өлкөнүздүн өзгөчө майрамдары жөнүндө айтып бериңиз.
Literature and art in our life	
Чат-технологиялар	Атактуу жазуучу тууралуу талкуу жүргүзүлгөн чатка катышыңыз.
Видеоконференциялар	Өнөктөшүңүз менен өлкөнүздөгү заманбап искусство (музыка, сүрөт, кино) тууралуу талкуулоо жүргүзүңүз.
Блогдор	Блогуңузга сүйүктүү сүрөтчүңүз, музыкантыңыз, жазуучуңуз жөнүндө жазууларды жайгаштырыңыз. Бул сүрөтчүнүн, музыканттын, жазуучунун чыгармачылыгына кызыккан башка колдонуучулардын блогдоруна баш багыңыз жана өз комментарийлериңизди калтырыңыз.
Электрондук почта	Өнөктөшүңүзгө сизге күчтүү таасир калтырган кино, китеп жөнүндө айтып бериңиз жана ошол эле тема боюнча алган таасирлери жөнүндө айтып берүүсүн сураныңыз.
Жөнөтмө (таратуу) тизмеси	«Жашообуздагы адабият жана искусство» темасындагы жөнөтмө (таратуу) тизмелерине жазылыңыз. Аудиторияда тема боюнча өз пикириңизди билдириңиз. Өлкөнүздөгү кино дүйнөсүндөгү акыркы окуялар жөнүндө өзүңүздүн жөнөтмө (таратуу) тизмеңизди түзүп жөнөтүңүз.
Форумдар	«Заманбап искусство» темасында форумга катталып, жок дегенде үч-төрт темага жооп берип, бир жаңы теманы сунуштаңыз.
Modern cinema	
Чат-технологиялар	Жакында жарыкка чыккан сенсациялуу тасманы талкуулаган чатка катышыңыз.

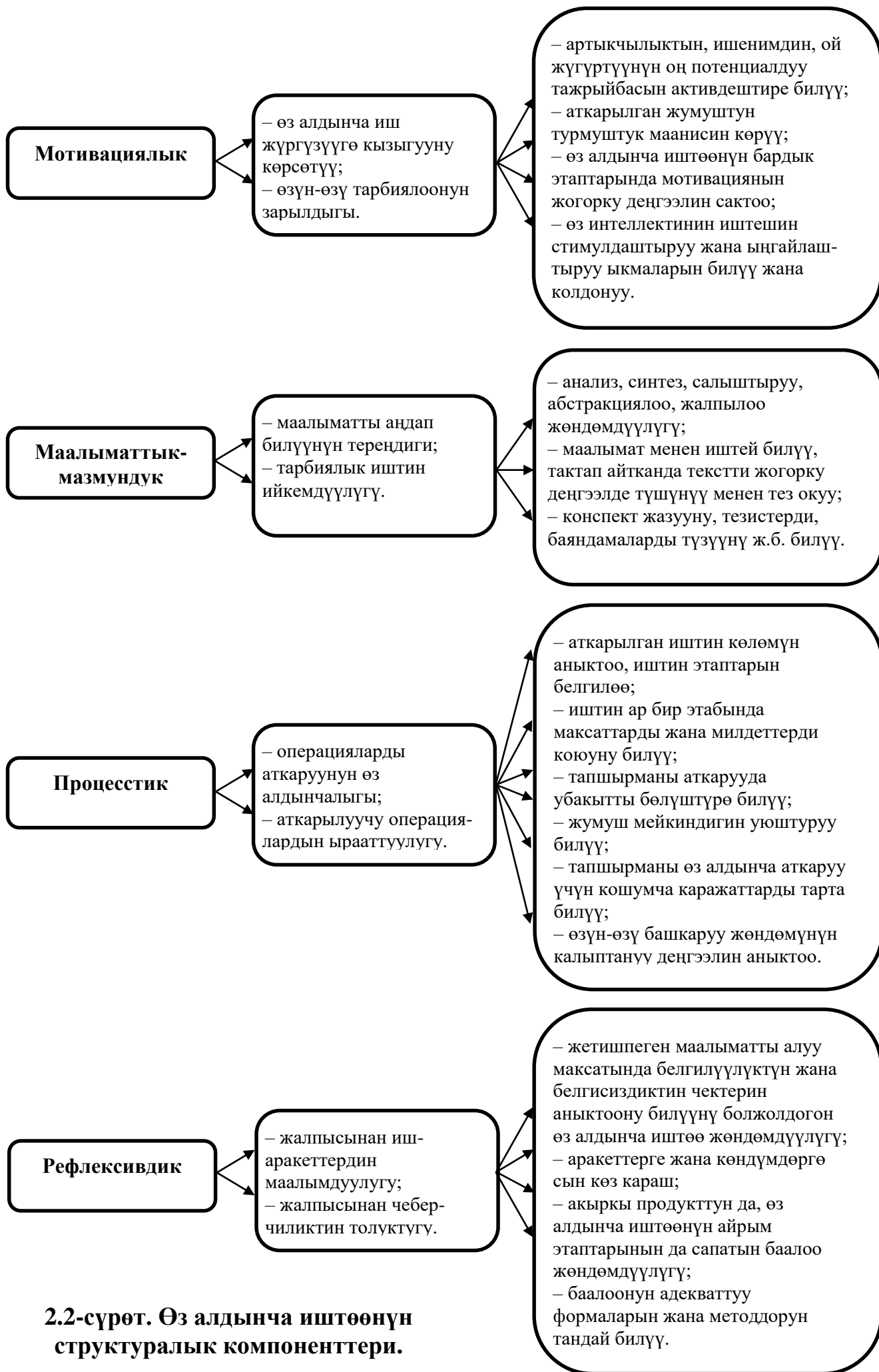
Видеоконференциялар	Өнөктөшүңүз менен заманбап кинонун шедеврлерин талкуулаңыз.
Блогдор	Топто иштөө менен заманбап тасманын презентациясын (ролигин) иштеп чыгыңыз. Блогуңузга роликти жайгаштырыңыз жана блогго келгендер менен талкуулаңыз.
Электрондук почта	Өнөктөшүңүзгө өлкөңүздөгү кинематографиянын тарыхын айтып бериңиз жана андан өз өлкөсүндөгү кинонун тарыхы жөнүндө айтып берүүсүн сураныңыз.
Жөнөтмө (таратуу) тизмеси	«Заманбап кино» темасындагы жөнөтмө (таратуу) тизмелерине жазылыңыз. Бул жааттагы акыркы жаңылыктар жөнүндө аудиторияга айтып бериңиз. Шаарыңыздагы (өлкөңүздөгү) популярдуу тасмалардын рейтингин менен жөнөтмө (таратуу) тизмесин түзүңүз.
Форумдар	Жакында жарыкка чыккан тасманы талкуулаган форумду табыңыз. Талкууга катышып, тажрыйбаңыз менен бөлүшүңүз. Форумдун катышуучуларынын пикирлерин талдап, аудиторияга айтып бериңиз.

Ошентип, студенттердин өз алдынча ишин уюштуруу маселеси боюнча илимий-теориялык изилдөөлөрдүн анализи бизге маалыматтык-коммуникациялык технологияларды пайдалануу менен студенттердин өз алдынча ишин уюштуруу моделин сунуштоого мүмкүндүк берди. Негиз катары В. В. Вартанованын «Англис тилин окутуу курсунда студенттердин өз алдынча окуу иштеринин мазмуну жана уюштурулушу» аттуу эмгегинде сунушталган өз алдынча иштин түзүмдүк компоненттери алынган [24]. Моделди түзүү баштапкы абалды аныктоо, даярдоо, диагноз жасоо, талдоо, оңдоп-түзөө, айкындалган педагогикалык каражаттарды сыноодон өткөрүү этаптарынан турду. Моделдин түзүмдүк блоктору төмөнкүлөр: максаттык, мазмундук-процессуалдык, технологиялык, баалоочу-жыйынтыктоочу, натыйжалык.

Изилдөөнүн алкагында иштелип чыккан модель төмөнкүлөрдөн турат: максаты, мазмуну, аткарылуучу жумуштардын методу, форма жана каражаттары, алынган натыйжа (2.1-сүрөт).

2.1-сүрөт. Маалыматтык-коммуникациялык технологияларды пайдалануу менен студенттердин өз алдынча ишин уюштуруу модели.

2.2-сүрөт. Өз алдынча иштөөнүн структуралык компоненттери.

Жогорку окуу жайларында маалыматтык-коммуникациялык технологияларды пайдалануу менен студенттердин өз алдынча иштерин уюштурууда ар бир компоненттин өзүнчө орду бар, ал эми бул компоненттер биримдикте каралганда гана процесс эффективдүү натыйжа берет.

Үчүнчү бап «Маалыматтык-коммуникациялык технологияларды пайдалануу менен студенттердин өз алдынча иштерин уюштуруу боюнча педагогикалык эксперимент» деп аталып, максатына ылайык аныкталган педагогикалык шарттарды, теориялык моделдин натыйжалуулугун текшерүү максатында педагогикалык эксперимент өткөрүлдү. Экспериментке Ош мамлекеттик университетинин бизнес жана менеджмент факультетинин жана Б. Сыдыков атындагы Кыргыз-Өзбек Эл аралык университетинин тарых-филология факультетинин 1-2-курстарынан бардыгы 106 студент катышты, анын ичинен текшерүүчү топто – 52, эксперименталдык топто – 54 студент катышты.

Аныктоочу этаптын жүрүшүндө изилдөө методдорунун комплекси колдонулду. Баштапкы этаптын изилдөө ыкмалары: сабактарга байкоо жүргүзүү, анкеталык сурамжылоо, тестирлөө, аңгемелешүү, текшерүү иштерине анализ жүргүзүү болду. Аныктоочу этапта студенттердин реалдуу билим деңгээлин, өз алдынча ишке болгон даярдыгын, таанып-билүү багытындагы өз алдынчалуулугун аныктоо, ошондой эле таанып-билүүдөгү өз алдынчалуулук деңгээлине, анын параметрлерине диагностика жүргүзүү, таанып-билүү багытындагы өз алдынчалуулуктун төмөнкү деңгээлине ээ болуусунун себептерин аныктоо милдети турду. Маалыматтык-коммуникациялык технологияларды пайдалануу шартында студенттердин даярдык деңгээлдери аныкталды.

Изилдөө ишибизде Б. Д. Парыгиндин сурамжылоосу, Л. В. Жарованын, В. Графтын, И. И. Ильясовдун ж.б. авторлордун адаптацияланган анкеталары пайдаланылды. «Англис тили боюнча сабактарды жакшыртуу үчүн эмнени сунуш кылат элеңер?» деген суроого студенттердин 83%ы – маалыматтык технологияларды пайдалууну каалай тургандыгын билдиришти. Таанып-билүүдөгү өз алдынчалуулуктун мотивациялык компонентинин деңгээлин так аныктоо үчүн биз диагностикалык шкаланы иштеп чыктык. Диагностикалык иштеги анкеталык сурамжылоонун натыйжалары, студенттердин көпчүлүгүндө өз алдынча иштерге карата оң мамиле үстөмдүк кыла тургандыгын көрсөттү. Тагыраак айтканда, сурамжыланган биринчи курстардын 71%ы – оң, 12,3%ы – терс, 16,7%ы – кош көңүл көз карашта экендиги белгилүү болду. Жогорку окуу жайындагы окуунун негизги артыкчылыгы катары өз алдынча окуунун көлөмүнүн көбөйтүлүшүн студенттердин басымдуу бөлүгү – 79%ы туура кабыл алышты. Студенттердин 96%ы – жогорку окуу жайындагы өз алдынча иштердин зарылдыгын белгилешти.

Кесипкөй адис болуудагы өз алдынча иштердин ролун студенттердин 83%ы жетиштүү деңгээлде жогору баалашты. Алардын 90,7%ынын көз карашы боюнча, өз алдынча аткарылган иштер акыл ишмердүүлүгүн активдештирет, 41,8%ынын пикиринде окууга чыгармачылык мамилени калыптандырат,

75,6%-ынын көз карашында өз алдынчалуулуктун, демилгелүүлүктүн жаралышына шарт түзөөрүн белгилешти.

«Кандай шарттын жетишсиздиги өз алдынча иштердин натыйжасына терс таасирин тийгизет?» деген суроого төмөнкүдөй маалымат алынды (3.1-таблица).

3.1-таблица. – Өз алдынча иштердин натыйжасына таасирин тийгизген шарттар

№	Өз алдынча иштердин ийгиликтүү аткарылышына терс таасирин тийгизген шарттар	Студенттердин жооптору (%дык катышта)
1.	Өз алдынча иштердин башкарылбаган мүнөзү	74
2.	Өз алдынча иштерди уюштуруу системасынын жоктугу	80
3.	Тапшырмалардын репродуктивдик мүнөзү	77
4.	Өз алдынча иштердин жетиштүү деңгээлде индивидуалдаштырылбагандыгы	89
5.	Текшерүү, өзүн-өзү текшерүү системасынын жоктугу	74

Ошентип, констатациялык (аныктоочу) экспериментибиздин жүрүшүндө төмөндөгүлөр аныкталды: студенттерде таанып-билүүдөгү өз алдынчалуулуктун орто жана төмөнкү деңгээлдери артыкчылык кыла тургандыгын; өз алдынча иштерди аткаруу учурунда таанып-билүүдөгү өз алдынчалуулуктун төмөндүгүнүн негизги себептери: өз алдынча иштерди башкаруунун жоктугу, аны уюштуруу системасынын жетишсиздиги, тапшырмалардын репродуктивдик мүнөзү, индивидуалдаштыруунун жетишсиздиги, өзүн-өзү текшерүү текшерүү системаларынын жоктугу болуп санала тургандыгы далилденди.

Студенттердин көпчүлүгү чыгармачылык багыты төмөнкү деңгээлде болгондуктан, алар окутуучунун көмөгүнө, өз алдынча иштерди уюштурууда башкалардын жардамына муктаж болушаары аныкталды.

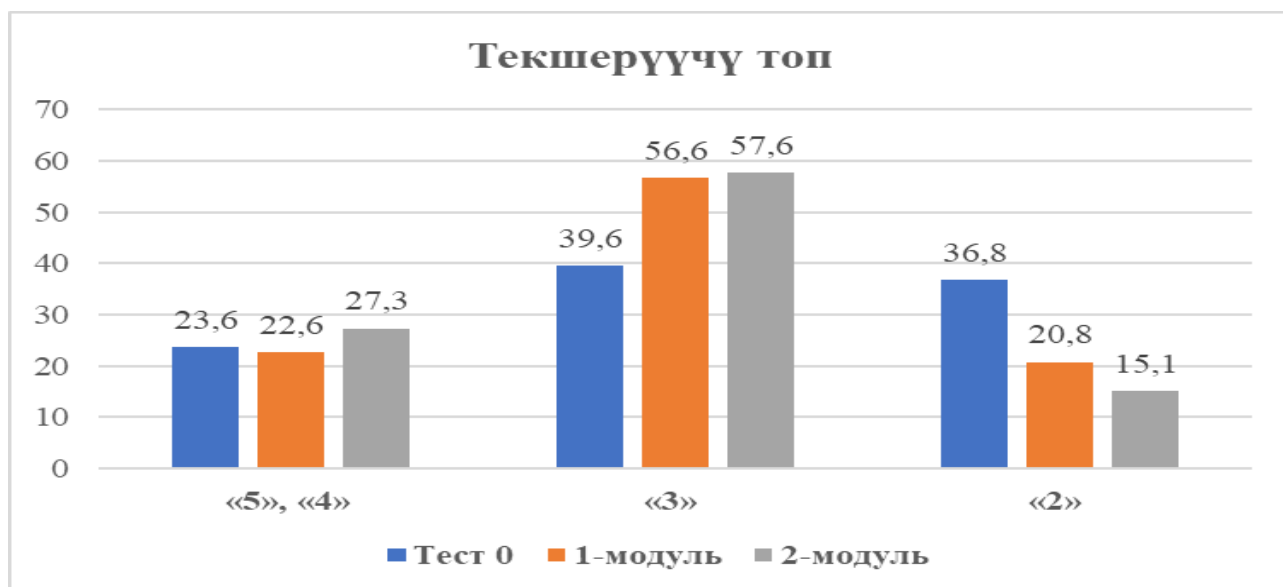
Калыптандыруучу этап өткөрүлүп, текшерүүчү топто салттык усул боюнча жүргүзүлдү. Ал эми эксперименталдык топто студенттердин өз алдынча иштери боюнча биз иштеп чыккан программанын негизинде иш алып бардык. Калыптандыруучу эксперименттин 1-этабынын эффективдүүлүгүнүн негизги көрсөткүчү болуп эксперименталдык жана текшерүүчү топторунун студенттеринин салыштырма мүнөзү эсептелди. Модулдун жыйынтыгы боюнча тест түрүндө текшерүү жүргүзүлдү. Тестирилөө эксперименталдык топто тестирилөөнүн көрсөткүчү жакшыра баштагандыгын көрсөттү. Тестирилөөдө берилген жогорку баллдар модулдун

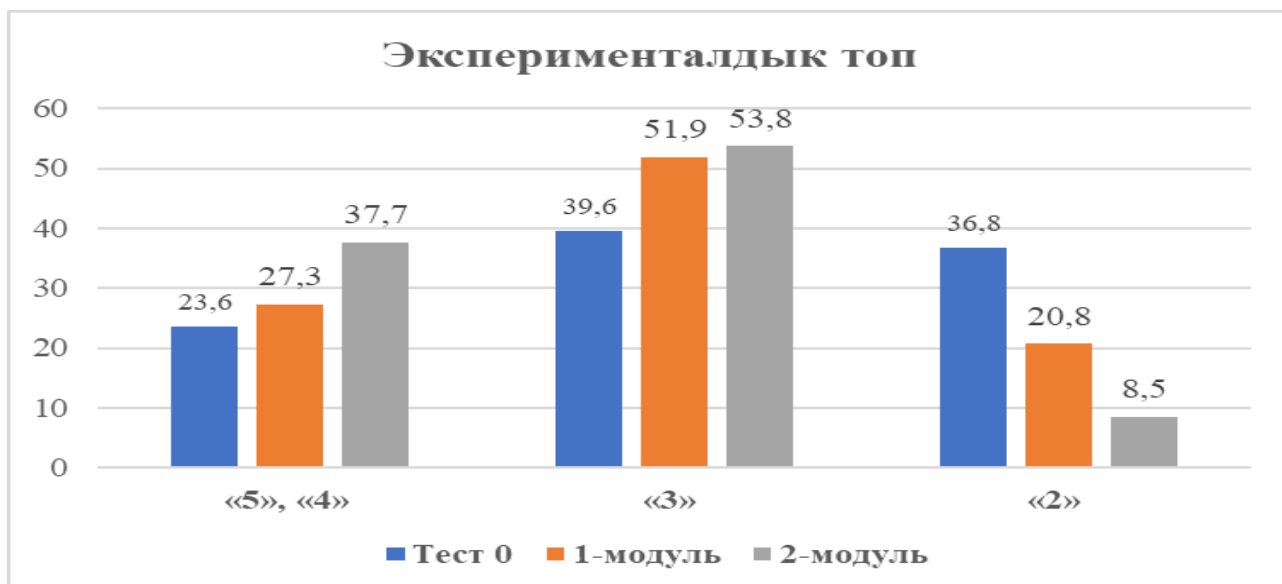
материалдарынын өздөштүрүлүшүнүн жакшыргандыгынан кабар берет.

Жыйынтыктоочу тест (2-модуль) эксперименталдык топтогу тестирлөөнүн көрсөткүчү жакшырганын белгиледи. Жыйынтыктоочу тесттеги жогорку баллдар программанын материалдарын өздөштүрүү деңгээли жогорку баскычка көтөрүлгөндүгүн көрсөттү. Үч тесттин натыйжалары (Тест 0, 1-модуль, 2-модуль) 3.2-таблицада жана 3.1-диаграммада чагылдырылды.

3.2-таблица. – Биринчи, экинчи модулдан кийинки программа боюнча тестирлөөнүн натыйжалары – жетишүү коэффициенти (%дык катышта)

Тест	«5», «4» 75%дан жогору		«3» 51-74%		«2» 50% дан төмөн	
	ЭТ	ТТ	ЭТ	ТТ	ЭТ	ТТ
	Студенттердин саны / %					
Тест 0	25 / 23,6	25 / 23,6	42 / 39,6	42 / 39,6	39 / 36,8	39 / 36,8
1-модуль	29 / 27,3	24 / 22,6	55 / 51,9	60 / 56,6	22 / 20,8	22 / 20,8
2-модуль	40 / 37,7	29 / 27,3	57 / 53,8	61 / 57,6	9 / 8,5	16 / 15,1

3.1-диаграмма. Биринчи, экинчи модулдан кийинки программа боюнча тестирилөөнүн натыйжалары, жетишүү коэффициенти (%дык катышта)

Тагыраак айтканда, эксперименталдык топто таанып-билүүнүн төмөнкү баскычында болгон студенттердин саны кыскарып, орто жана жогорку баскыктагы студенттердин саны өстү. Эксперименталдык топтогу студенттердин даярдык деңгээли жогорулап, таанып-билүүдөгү өз алдынчалуулуктун маалыматтык-мазмундук компонентиндеги өзгөрүү динамикасы байкалды.

Экинчи калыптандыруучу экспериментинен кийинки таанып-билүүдөгү өз алдынчалуулук деңгээлинин өзгөрүү динамикасы жалпылаштырылган түрдө 3.3-таблицада көрсөтүлдү.

3.3-таблица. – Таанып-билүүдөгү өз алдынчалуулуктун компоненттери (%дык катышта)

№	Компоненттер	Деңгээлдер								
		Жогорку			Ортоңку			Төмөнкү		
		КЭ	КЭ1	КЭ2	КЭ	КЭ1	КЭ2	КЭ	КЭ1	КЭ2
		Студенттердин саны / %								
1.	Мотивациялык	16 / 14,9	22 / 21	25 / 23,8	46 / 43,8	60 / 56,6	65 / 60,9	44 / 41,3	24 / 22,4	16 / 15,3
2.	Маалыматтык- мазмундук	14 / 13,2	17 / 16,5	27 / 25,4	32 / 30,2	47 / 44,8	49 / 46,7	60 / 56,6	41 / 38,7	30 / 27,9
3.	Процессуалдык	13 / 12,7	18 / 17,2	24 / 22,6	50 / 47,1	54 / 51	60 / 56,8	43 / 40,2	34 / 31,8	22 / 20,6

4.	Рефлексик	12 / 11,3	21 / 19,8	27 / 25,4	54 / 51	66 / 62,2	66 / 62,3	40 / 37,7	19 / 18	13 / 12,3
Жалпы		13	18,6	24,3	43	53,6	56,7	44	27,8	19

3.4-таблица. – Калыптандыруучу эксперименттен кийинки таанып-билүүдөгү өз алдынчалуулуктун деңгээлиндеги өзгөрүүлөр (%дык катышта)

№	Этаптар	Деңгээлдер		
		Жогорку	Ортоңку	Төмөнкү
		Студенттердин саны / %		
1.	Аныктоочу этап	14 / 13	45 / 43	47 / 44
2.	Калыптандыруучу этап	20 / 18,6	57 / 53,6	29 / 27,8
3.	Жыйынтыктоочу этап	26 / 24,3	60 / 56,7	20 / 19

Тагыраак айтканда, эксперименталдык топто таанып-билүүнүн төмөнкү баскычында болгон студенттердин саны кыскарып, орто жана жогорку баскыктагы студенттердин саны өстү. Таанып-билүүнүн мотивациялык, маалыматтык-мазмундук, процессуалдык, рефлексивдик компоненттеринде конструктивдүү өзгөрүүлөр жүргөндүгү байкалды. Ал эми **жыйынтыктоочу этапта** педагогикалык эксперименттин материалдары талданып, системалаштырылды. Эксперименттик иштердин жүрүшүндө алынган маалыматтардын анализи, биз сунуш кылган модель маалыматтык-коммуникациялык технологияларды пайдалануу аркылуу студенттердин өз алдынча иштерин уюштуруунун, алардын таанып-билүүдөгү өз алдынчалуулугун калыптандыруунун эффективдүү каражаты экендигин көрсөттү.

КОРУТУНДУ

1. Студенттердин маалыматтык-коммуникациялык технологияны пайдалануу менен өз алдынча иштерин уюштуруу боюнча педагогикалык-теориялык жана илимий-методикалык адабияттарды талдоо жана системалаштыруу аркылуу англис тили боюнча студенттердин өз алдынча иштерине багытталган «маалыматтык-коммуникациялык технологиялар» түшүнүгүнүн мазмунун тактоонун негизинде англис тили боюнча өз алдынча иштердин түрлөрүнүн мазмуну жана классификациясы аныкталды. Маалыматтык-коммуникациялык технологиялардын негизинде уюштурулган өз алдынча иштер окуу таанып-билүү ишмердүүлүгүнүн активдештирип, даярдык деңгээлин өстүрө тургандыгын, окуп-үйрөнүүнүн рационалдуу

ыкмаларын калыптандырып, эмоционалдык жана психологиялык комфорт түзүп, мотивацияларга жол ачып, таанып-билүүгө кызыгууну жаратып, кайтарым байланышты камсыз кылуу менен, окуудагы аракеттерге көзөмөл жүргүзүүгө шарт түзүп так алгоритм программасынын негизинде проблемалык шарттарда таанып-билүү жана кесиптик тапшырмалардын аткарууну, таанып-билүүдөгү өз алдынчалуулукту калыптандырууну тажрыйба аркылуу далилдедик.

2. Студенттердин өз алдынча иштерин аткарууга багытталган окуу процессинин ар бир этабында эффективдүү пайдалануу үчүн маалыматтык-коммуникациялык окуу чөйрөсүндө модулдук тапшырмаларды иштеп чыгууда англис тили дисциплинасынын практикалык сабактарында жана аудиториядан тышкаркы иштеринде маалыматтык-коммуникациялык технология каражаттарын оптималдуу колдонуу менен студенттердин өз алдынча иштерин уюштуруунун мүмкүнчүлүктөрү каралып, иштин жүрүшүндө студенттердин өз алдынча иштерине натыйжалуу интеграциялана турган жаңы методдор жана каражаттар пайдаланылды, инсандык багыттагы ресурсту, студенттердин индивидуалдык өзгөчөлүктөрүнүн негизинде алардын активдүүлүгүн арттырууга мүмкүнчүлүк жараткан төмөнкүдөй маалыматтык-коммуникациялык окуу чөйрөсүнүн модулдук структурасы иштелип чыкты: студенттердин таанып-билүүнүн активдүү субъектиси катары аныкталышы; биргелешип окуп-үйрөнүү; өз алдынча билим алууга, өзүн-өзү өнүктүрүүгө багыт алуу; билим берүүнүн индивидуалдык багыты; келечектеги кесиптик ишмердүүлүгүнүн контекстинде окутуу. Сунушталган маалыматтык-коммуникациялык окуу чөйрөсүнүн модулдук структурасы бүтүндөй окуу процессин оптималдаштырууга, студенттердин өз алдынча ишке болгон даярдыгын, өз алдынчалуулугунун калыптанышын, өнүгүү деңгээлин эске алып, педагогикалык циклдин ар башка этаптарында студенттердин өз алдынча иштерин уюштурууга мүмкүнчүлүк түзөт.

3. Англис тили дисциплинасынын практикалык курсу сабагында студенттердин өз алдынча иштерин уюштуруу боюнча педагогикалык шарттардын негизинде модель иштелип чыкты жана алардын натыйжалуулугу эксперимент аркылуу текшерилди. Англис тилин окутууда маалыматтык-коммуникациялык технологияны пайдалануу менен студенттердин өз алдынча иштерин уюштуруунун педагогикалык шарттары жана студенттердин билим деңгээлинин жогорулашына тийгизген таасирин тастыктоо боюнча педагогикалык эксперименттин натыйжасы жана жыйынтыктары ишенимдүү далилденди. Тагыраак айтканда, таанып-билүүдөгү өз алдынчалуулуктун төмөнкү баскычындагы студенттердин саны 27,3%га кыскарды. Ал эми ортоңку баскычтагылардын саны – 12,2%га, жогорку баскычтагы студенттердин саны – 17,2%га өстү. Таанып-билүүдөгү өз алдынчалуулуктун бардык компоненттеринде конструктивдүү өзгөрүүлөр болду. Алынган сандык маалыматтар маалыматтык технологияларды пайдалануу менен окуган топтордо көрсөткүчтөрдүн жогорулаган тенденцияларын көрсөттү. Ошентип, биздин изилдөө ишинин жүрүшү алдын

ала коюлган гипотезаны тастыктады.

ПРАКТИКАЛЫК СУНУШТАР

1. Изилдөөдөгү студенттердин маалыматтык-коммуникациялык технологияны пайдалануу менен өз алдынча иштерин уюштуруу боюнча педагогикалык-теориялык жана илимий-методикалык адабияттарды системалаштыруу аркылуу англис тили боюнча студенттердин өз алдынча иштеринин такталган мазмунун мындан ары да тереңдетип изилдөө керек.

2. Студенттердин өз алдынча иштерин аткарууга багытталган окуу процессинин ар бир этабында эффективдүү пайдалануу үчүн маалыматтык-коммуникациялык окуу чөйрөсүндө иштелип чыккан модулдук тапшырмаларды англис тили дисциплинасынын практикалык курсунда колдонууну сунуштайбыз.

3. Студенттердин өз алдынча иштерин уюштуруунун педагогикалык шарттары, иштелип чыккан моделди жогорку окуу жайында студенттердин маалыматтык-коммуникациялык технологияны пайдалануу аркылуу өз алдынча ишмердүүлүккө болгон даярдыгын калыптандыруу процессинде пайдалануу оң натыйжа берет.

ДИССЕРТАЦИЯНЫН МАЗМУНУ төмөнкү эмгектерде чагылдырылды:

1. Тыныбекова, Ч. А. Англис тили боюнча студенттердин өз алдынча иштешине тапшырмаларды тандоонун айрым принциптери [Текст] / Ч. А. Тыныбекова, Г. Тойчиева // ОшМУнун Жарчысы. – 2016. – №4. – 156-159-бб.
<https://www.elibrary.ru/item.asp?id=28198807>

2. Тыныбекова, Ч. А. Англис тили сабагында студенттердин өз алдынча иштерин уюштуруу [Текст] / Ч. А. Тыныбекова, А. Б. Мамрасулова // ОшМУнун Жарчысы. – 2017. – №1. – 218-222-бб.
<https://www.elibrary.ru/item.asp?id=28990001>

3. Тыныбекова, Ч. А. Англис тили сабагында студенттердин өз алдынча иштерин уюштуруунун түрлөрү [Текст] / Ч. А. Тыныбекова, Г. Ж. Эркебаева // ОшМУнун Жарчысы. – 2017. – №3. – 193-196-бб.
<https://www.elibrary.ru/item.asp?id=30714991>

4. Тыныбекова, Ч. А. Англис тили сабагында студенттердин өз алдынча иштерин уюштуруудагы дидактикалык принциптери [Текст] / Ч. А. Тыныбекова, Г. Атчабарова // ОшМУнун Жарчысы – 2018. – 187-190-бб.

5. Тыныбекова, Ч. А. Англис тили сабагында студенттерин коммуникативдик компетенциясын өнүктүрүү үчүн өз алдынча иштердин уюштурулушу [Текст] / Ч. А. Тыныбекова, А. Б. Мамрасулова // ОшМУнун Жарчысы. – 2018 (атайын чыгарылышы). – 191-193-бб.

6. Тыныбекова, Ч. А. Азыркы билим берүү системасынын контекстиндеги студенттердин өз алдынча иштеринин маңызы жана мазмуну

[Текст] / Ч. А. Тыныбекова // ОшМУнун Жарчысы. – 2018. – №4. – 148-151-бб. <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=37074089>

7. Тыныбекова, Ч. А. Окутуу процессинде маалыматтык-коммуникациялык технологиялардын пайдаланылышы [Текст] / Ч. А. Тыныбекова // ОшМУнун Жарчысы. – 2018. – №4. – 151-154-бб. <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=37074090>

8. Тыныбекова, Ч. А. Студенттердин өз алдынча иштерин уюштурууда маалыматтык-коммуникациялык технологияларды пайдалануунун артыкчылыктары [Текст] / Ч. А. Тыныбекова // Илим. Билим. Техника. – 2018. – №3. – 119-124-бб. <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=37155375>

9. Tynybekova, Ch. A. The results of using information and communication technologies in teaching English [Text] / Ch. A. Tynybekova // Theoretical and Applied Science. – Тараз, 2020. – №6. – P. 187-190. <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=44843641>

10. Тыныбекова, Ч. А. Маалыматтык-коммуникациялык технологияларды пайдалануу менен англис тилинин окутулушу [Текст] / Ч. А. Тыныбекова // ОшМУнун Жарчысы. – 2021. – Т. 1. – №4. – 367-375-бб. <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=46499972>

11. Тыныбекова, Ч. А. Инсандын кош тилдүүлүгүн калыптандыруу жараянында маалыматтык-коммуникациялык технологияларды колдонуу менен окутуунун интерактивдуу усулдарынын пайдаланылышы [Текст] / Ч. А. Тыныбекова // Илим. Билим. Техника. – 2021. – №3. – 119-124-бб. <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=48519434>

12. Тыныбекова, Ч. А. Студенттердин өз алдынча иштерин уюштурууда англис тилин окутуунун предметтер аралык интеграциясы [Текст] / Ч. А. Тыныбекова, Т. М. Сыдыкова // Илим. Билим. Техника. – 2021. – №3. – 124-129-бб. <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=48519435>

13. Тыныбекова, Ч. А. Гибридный формат обучения студентов деловому английскому языку для неязыковых специальностей [Текст] / Ч. А. Тыныбекова // Международный журнал экспериментального образования. – М., 2021. – №5. – С. 10-14. <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=47228240>

14. Тыныбекова, Ч. А. Использование мультимедийной технологии на уроках английского языка [Текст] / Ч. А. Тыныбекова, С. И. Көчкөнбаева, С. М. Капарова // Международный журнал гуманитарных и естественных наук. – 2022. – №1-1. – С. 149-152. <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=47997736>

15. Тыныбекова, Ч. А. Студенттердин таанып билүү ишмердигин уюштуруудагы маалыматтык-коммуникациялык технологиянын орду [Текст] / Ч. А. Тыныбекова // Илим. Билим. Техника. – 2022. – №1. – 181-186-бб. <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=49429555>

16. Тыныбекова, Ч. А. Педагогические условия использования мультимедийных технологий в условиях дистанционного обучения по дисциплине «Английский язык» [Текст] / Ч. А. Тыныбекова С. И. Көчкөнбаева, Т. М. Сыдыкова // Современные проблемы науки и

образования. – М., 2022. – №2. – С. 40.
<https://www.elibrary.ru/item.asp?id=48418703>

17. Tynybekova, Ch. A. Effectiveness of Blended Learning in teaching a foreign language in aspect of Modern Education [Text] / Ch.A. Tynybekova, Z. A. Kalmamatova, A. Shamurzaev // Journal of Positive School Psychology. – 2022. – №4. – P. 1728-1733. <https://journalppw.com/index.php/jpsp/article/view/3354>

18. Tynybekova, Ch. A. Role of Pedagogical Conditions in Organizing Students Independent Work using Information Communicative Technologies and Educating Future Teachers to Multiculturalism through Folk Traditions and Rituals [Text] / Ch. A. Tynybekova, S. I. Kochkonbaeva, Z. R. Dzhooshbekova // Journal of Positive School Psychology. – 2022. – №4. – P. 10052-10059. <https://www.journalppw.com/index.php/jpsp/article/view/6307>

19. Тыныбекова, Ч. А. Использование веб-квест технологий на занятиях английского языка [Текст] / Ч. А. Тыныбекова // Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана. – 2022. – №3. – С. 296-299. <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=48867248>

20. Тыныбекова, Ч. А. Студенттерди окутууда жаны маалыматтык технологиялар окуу процессинин бир бөлүгү катары [Текст] / Ч. А. Тыныбекова, Т. М. Сыдыкова // Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана. – 2022. – №3. – 300-303-бб. <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=48867249>

21. Тыныбекова, Ч. А. Маалыматтык технологиялар студенттин чыгармачылыгынын өнүгүүсүнүн фактору катары [Текст] / Ч. А. Тыныбекова // Известия ВУЗов Кыргызстана. – 2022. – №1. – 212-216-бб. <https://www.elibrary.ru/item.asp?id=49523000>

22. Tynybekova, Ch. A. Conceptual foundations for forming students' communicative competence through the use of multimedia technologies in the process of studying English [Text] / Ch. A. Tynybekova, S. I. Kochkonbaeva, A. D. Babaeva // Innovations in Medical Science and Education. – 2022. – Vol. 1. – №4. – P. 604.

Тыныбекова Чолпон Абдикеримовнанын «Маалыматтык-коммуникациялык технологияларды пайдалануу менен студенттердин өз алдынча иштерин уюштуруунун педагогикалык шарттары» аттуу темадагы 13.00.01 – жалпы педагогика, педагогиканын жана билим берүүнүн тарыхы адистиги боюнча педагогика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациялык изилдөөсүнүн

РЕЗЮМЕСИ

Негизги сөздөр: маалыматтык-коммуникациялык технологиялар, пайдалануу, өз алдынча иштер, уюштуруу, педагогикалык шарттар, студенттер, жогорулатуу, билим берүү, таасир этүү, формалар, методдор.

Изилдөөнүн максаты: маалыматтык-коммуникациялык технологияларды (англис тилинин мисалында) пайдалануу менен студенттердин өз алдынча иштерин уюштуруунун педагогикалык шарттарын аныктоо.

Изилдөөнүн объекти: жогорку окуу жайларынын студенттеринин өз алдынча таанып-билүү ишмердүүлүгүнүн процесси.

Изилдөөнүн предмети: маалыматтык-коммуникациялык технологияларды пайдалануу менен студенттердин өз алдынча иштерин уюштуруунун педагогикалык шарттары.

Изилдөөнүн методдору: психологиялык-педагогикалык, методикалык адабияттарды, изилдөө проблемасы боюнча интернетте берилген материалдарды изилдөө жана теориялык талдоо, педагогикалык тажрыйбаны изилдөө жана жалпылоо, байкоо, педагогикалык моделдөө, анкета, маектешүү, тесктрлөө, педагогикалык эксперимент.

Алынган натыйжалардын илимий жаңылыгы: студенттердин өз алдынча ишинин маңызы жана түзүмү такталды (ал мотивациялык, маалыматтык-мазмундук, рефлексивдик компоненттерден турат жана процессуалдык компонент менен толукталган); студенттердин өз алдынча ишмердүүлүгүнүн натыйжалуулугун жогорулатуунун педагогикалык шарттары аныкталып, эксперимент аркылуу текшерилди.

Колдонуу боюнча сунуштар: изилдөөнүн натыйжаларын маалыматтык-коммуникациялык технологияларды пайдалануу аркылуу окууга болгон мотивацияны жогорулатууга, өз алдынча иштөөнү оптималдаштырууга, жана өзүн өзү уюштуруу сапаттарын этап-этабы менен өнүктүрүүнү караган технологиялар, таанып-билүү өз алдынчалыгын активдештирүүгө мүмкүндүк берүүчү тапшырмалар системасынын иштеп чыгууга жардам берет.

Колдонуу чөйрөсү: жогорку окуу жайдын 1-2-курстардын студенттеринин англис тили дисциплинасынын практикалык курсунда өз алдынча ишин уюштуруу боюнча окуу процесси.

РЕЗЮМЕ

диссертационного исследования Тыныбековой Чолпон Абдикеримовны на тему «Педагогические условия организации самостоятельной работы студентов с использованием информационно-коммуникационных технологий» на соискание степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 – общая педагогика, история педагогики и образования

Ключевые слова: информационно-коммуникационные технологии, использование, самостоятельная работа, организация, педагогические условия, студенты, повышение, образование, воздействие, формы, методы.

Цель исследования: определить педагогические условия организации самостоятельной деятельности студентов с использованием информационно-коммуникационных технологий (на примере английского языка).

Объект исследования: процесс самостоятельной познавательной деятельности студентов высших учебных заведений.

Предмет исследования: педагогические условия организации самостоятельной работы студентов с использованием информационно-коммуникационных технологий.

Методы исследования: изучение и теоретический анализ психолого-педагогической, методической литературы, материалов, представленных в интернете по проблеме исследования, исследование и обобщение педагогического опыта, наблюдение, педагогическое моделирование, анкетирование, интервью, тестирование, педагогический эксперимент.

Научная новизна полученных результатов: уточнены сущность и структура самостоятельной работы студентов (она состоит из мотивационного, информационно-содержательного рефлексивного компонентов и дополнена процессуальным компонентом); определены и экспериментально проверены педагогические условия повышения эффективности самостоятельной деятельности студентов.

Рекомендации по применению: результаты исследования направлены на повышение мотивации к обучению посредством использования информационно-коммуникационных технологий, оптимизацию самостоятельной работы, а технологии, предусматривающие поэтапное развитие качеств самоорганизации, помогут разработать систему заданий, позволяющих активизировать познавательную самостоятельность.

Сфера применения: учебный процесс по организации самостоятельной работы студентов 1-2 курсов высшего учебного заведения по практическому курсу дисциплины английский язык.

SUMMARY

of the dissertation research by Tynybekova Cholpon Abdikerimovna on the topic "Pedagogical conditions for organizing independent work of students using information and communication technologies" for the degree of Candidate of pedagogical sciences in the specialty 13.00.01 – general pedagogy, history of pedagogy and education

Keywords: information and communication technologies, use, independent work, organization, pedagogical conditions, students, promotion, education, impact, forms, methods.

The purpose of research: to determine the pedagogical conditions for the organization of independent activity of students using information and communication technologies (on the example of the English language).

The object of research: the process of independent cognitive activity of students of higher educational institutions.

The subject of research: pedagogical conditions for organizing independent work of students using information and communication technologies.

Research methods: study and theoretical analysis of psychological, pedagogical, methodological literature, materials presented on the Internet on the research problem, research and generalization of teaching experience, observation, pedagogical modeling, questionnaires, interviews, testing, pedagogical experiment.

The scientific novelty of the results obtained: the essence and structure of students' independent work has been clarified (it consists of motivational, informational and content-based reflective components and is supplemented by a procedural component); Pedagogical conditions for increasing the effectiveness of students' independent activities have been identified and experimentally tested.

Recommendations for use: the results of the study are aimed at increasing motivation for learning through the use of information and communication technologies, optimizing independent work, and technologies that provide for the gradual development of self-organization qualities will help develop a system of tasks that will enhance cognitive independence.

Scope of application: educational process for organizing independent work of 1st-2nd year students of a higher educational institution in the practical course of the English language discipline.

